

Správa o prieskume dodržiavania základných ľudských práv a slobôd

**Prístup k pitnej vode a informácia o zabezpečení protipožiarnej
ochrany v rómskych osadách**

Úvod

Ako jednu z priorít verejného ochrancu práv v roku 2016 som uložila Kancelárii verejného ochrancu práv, aby v osadách a v obciach, ktorých obyvateľstvo je aj rómskej národnosti, vykonala **prieskum ochrany a dodržiavania základného práva každého na prístup k pitnej vode**. Súčasťou prieskumu bolo aj zisťovanie, ako dokážu obce pre **prípád požiaru zabezpečiť ochranu základného práva na život v tých prípadoch, ak ich obyvatelia žijú v priestorovom vylúčení bez prístupu k vode a bez možnosti prístupu modernej techniky na tieto miesta**.

Prieskum bol zameraný na zistenia, **ako sú** v prípade osád a osôb žijúcich vo vylúčených spoločenstvách **zo strany orgánov verejnej správy a samospráv v praxi zabezpečené dodržiavanie a ochrana základných ľudských práv chránených našou ústavou**, aj medzinárodnými dohovormi, a to právo na ochranu života, právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, právo na takú pomoc, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok, právo na ochranu zdravia, právo na priaznivé životné prostredie.

Zamestnanci Kancelárie verejného ochrancu práv vykonali prieskum v dvadsiatich mestách a obciach, v ktorých sa nachádzajú početné rómske osídlenia. Prieskumom boli zisťované pomery v osadách celého Slovenska, ale najvyšší počet ich bol v Košickom a Prešovskom kraji, pretože v týchto krajoch je zastúpenie Rómskej populácie najpočetnejšie.

Mestá a obce, v ktorých bol vykonaný prieskum:

Sečovce, Dobšiná, Jelšava, Vtáčkovce, Ostrovany, Svinia, Jarovnice, Chminianske Jakubovany, Letanovce, Hranovnica, Huncovce, Stará Ľubovňa, Hodejov, Rimavská Sobota, Žiar nad Hronom, Horná Lehota, Jelka, Selice, Hurbanovo, Zlaté Klasy.

Prieskum je založený na zisteniach získaných štruktúrovaným rozhovorom s predstaviteľmi samosprávy - primátorom mesta, starostom obce, poverenými zamestnancami, terénnymi a sociálnymi pracovníkmi, obyvateľmi obce, z dokumentácie o pomeroch v rómskych osadách, miestnou ohliadkou. V príprave prieskumu, aj počas neho, sa zamestnanci Kancelárie opierali o odborné konzultácie so zástupcami mimovládnych organizácií, zástupcami Úradu splnomocnenca pre rómske komunity a o zverejnené odborné práce a zistenia.

Podľa výskumov a strategických dokumentov, aj podľa poznatkov verejného ochrancu práv z doterajších prieskumov a vybavených podnetov patria v Slovenskej republike Rómovia k ľuďom, ktorí sú najviac ohrození sociálnym vylúčením. Z tých ľudí, ktorí už v sociálnom vylúčení dlhodobo žijú (vrátane detí) najpočetnejšiu časť tvoria práve Rómovia.

Priestorové vylúčenie a v školskom systéme už dávnejšie identifikovaná existencia dlhodobej, v systéme zabudovanej diskriminácie, v prístupe k vzdelávaniu s následkom nedostatočného vzdelania, samozrejme ľuďom neprinášajú nové šance. Prinášajú im nezamestnanosť a chudobu, ktoré sa dedia. Žiaľ, nielen, ale najmä, Rómovia žijúci v sociálne vylúčených zdravotne, hygienicky zanedbaných spoločenstvách, sú pre svoj sociálny a národnostný pôvod v spoločnosti vystavovaní rôznym formám skrytej aj zjavnej diskriminácie.

Mnohé z osád na Slovensku, ktorých obyvatelia tvoria prevažne Rómovia, v súčasnosti zápasia so špecifickými problémami. Tie vyplývajú z ich umiestnenia na cudzích pozemkoch a z ich zanedbanej infraštruktúry. Obydlia v osadách často nie sú stavbami spojenými pevným základom so zemou a ak takými aj sú, tak spravidla sú to stavby postavené bez platného rozhodnutia o povolení umiestnenia stavby, stavebného povolenia, a teda aj bez rozhodnutia o povolení užívania stavby.

O rómskych osadách sa bežne v diskusiách aj v médiách uvádza, že sú „nelegálne“.

Ich „nelegálnosť“ je aj predmetom politického zneužívania. Dochádza k nemu, ak vo verejnej diskusii politik alebo verejne činná osoba na problém osídlenia rómskych osád upozorňuje ako na čisto rómsky problém, zavinенý členmi vylúčeného spoločenstva a nie v historickom kontexte ich vzniku. Aj pod vplyvom takto vedenej verejnej diskusie potom dochádza k podporovaniu radikálnych postojov u majoritného obyvateľstva. Pritom vznik osád má svoju históriu, a v nej osídlenci z radov Rómov nemali, a ani v súčasnosti nemajú, hlavné slovo.

1. O vzniku rómskych osád na Slovensku

Historické procesy usadzovania Rómov a vzniku osád na našom území, aj historickému vývoju usporiadania spoločenských vzťahov a vlastníctva sa venuje rozsiahla štúdia Anny Jurovej – **Historický vývoj rómskych osád na Slovensku a problematika vlastníckych vzťahov k pôde¹**.

Podľa tejto štúdie spôsob usídľovania Rómov na našom území a **vznik rómskych osád nielenže neprebíhal nelegálnym spôsobom, ale bol priamo podporovaný alebo dokonca vynútený štátnou mocou.**

Historické pramene zo **14. až 17. storočia** poukazujú na to, že Rómovia sa na našom území živili rôznymi remeslami a príležitostnými prácami, ktoré vykonávali najmä pre šľachtu. Rómovia sa už v tomto období usídľovali na periférii majority, dostávali povolenie na usadenie, resp. ochranné listiny od feudálov.

V 17. storočí v období prebiehajúcich protihabsburských povstaní značne vzrástol počet Rómov na území Slovenska. V jednotlivých stoliciach a mestách začali vydávať zákazy vstupu novoprišlých Rómov. Z výskumov vyplýva, že počas trvania feudálnych vlastníckych vzťahov sa usadzovanie Rómov realizovalo na pôde feudálnych panstiev, jednotlivých miest, obecných, ladom ležiacich a často nevyhovujúcich pozemkoch.

V 18. storočí sa regulácie Márie Terézie a Jozefa II. snažili o trvalé usadenie Rómov a integráciu do feudálnej spoločnosti. Najviac osád vzniklo práve v tomto období.

V 19. storočí počet Rómov na našom území ďalej rástol, boli prijímané ďalšie opatrenia, ktoré mali zamedziť pohyb, ktorý si vyžadoval spôsob ich obživy. V roku 1893 bol vykonaný celouhorský súpis Rómov, z ktorého vyplynulo, že veľká väčšina Rómov na území Uhorska, vrátane Slovenska už bola usadená. Usadenie sa síce podarilo, no Rómovia neboli integrovaní medzi ostatným obyvateľstvom. Podľa uvedeného súpisu v 52 percentách žili rómski obyvatelia mimo obce, čiže segregovane a v prípade územia Slovenska boli štatistiky ešte omnoho nepriaznivejšie.

¹ Štúdia bola spracovaná na žiadosť splnomocnenkyne vlády pre rómske komunity Kláry Orgovánovej na seminár „Bývanie rómov a rómske osady – riešenie sociálnej exklúzie“, ktorý sa konal v spolupráci s Radou Európy, OSCE ODHIR v dňoch 6. – 8. júna 2002 v Prešove, a vychádza z výskumov E. Horváthovej

V 1. ČSR bol proces usadzovania z väčšej časti dovŕšený, ale aj v tomto období vznikali osady najmä na obecnej, nevyhovujúcej, nikým nevyužívanej pôde, čo umožňovalo obciam manipulovať s Rómami a premiestňovať ich podľa potreby.

V období Slovenského štátu boli Rómovia ako menejcenní internovaní v pracovných táboroch, mali zákaz vstupu do hlavných ulíc, parkov, verejných miestností, dopravných prostriedkov. Opakované opatrenia prikazovali odstrániť rómske obydliá od frekventovaných ciest, boli zriaďované osobitné osady na odľahlých miestach, kde boli Rómovia násilne umiestňovaní a najmä boli **vystavení holokaustu a boli jeho obeťami**.

V povojnovom období, najmä po roku 1958, začala intenzívna násilná asimilácia Rómov. Došlo k zákazu sťahovania, k likvidácii chatrčí a presunu množstva rodín do pre nich cudzieho prostredia. Rómske komunity boli z úradnej moci sústreďované do oblastí s nedostatkom pracovných príležitostí a existenčných možností, čo v konečnom dôsledku viedlo k zhoršeniu ich situácie. V období socializmu sa malo uskutočniť včlenenie Rómov do spoločnosti a osady mali byť postupne likvidované. Uskutočňovalo sa mnohými opatreniami, aj napĺňaním plánu zvyšovania bytovej kultúry. Rómskym rodinám boli prideľované byty v domoch na sídliskách a mali byť rozptýlené medzi väčšinovým obyvateľstvom. Ich dobrovoľným, ale aj núteným vysťahovaním.

Po roku 1989 boli v rámci transformácie hospodárskej podstaty štátu zo socialistickej na trhovú Rómovia prepúšťaní z práce medzi prvými. Došlo medzi nimi k vysokej nezamestnanosti a k strate pracovných príležitostí. V dôsledku straty zamestnania a pracovných príležitostí potom veľká časť z nich nemala z čoho platiť náklady na bývanie a za služby spojené s bývaním, postupne sa začala prepadávať do chudoby, dochádzalo k devastácii domov, bytov, aj k presunu do chatrčí. Strata pracovných príležitostí priniesla so sebou stratu pracovných návykov a pracovných zručností. Ocitli sa v bludnom kruhu nedostatku každého druhu.

Historický vývoj vzniku rómskych osád dokazuje aj, že:

- rómske osídlenia vznikali kontinuálne počas niekoľkých storočí z vôle a za podpory feudálov, miest a obcí, na základe nariadenia panovníkov, štátnej moci, aj na základe represívnych vojnových a povojnových opatrení vždy na okraji územia osídleného väčšinou alebo až priestorovo oddelene od jej osídlenia,

- Rómovia a ich osídlenia boli počas predchádzajúcich období evidovaní a dobové kompetentné orgány vedeli kde a na akej pôde im dovolili sa usadiť alebo im to priamo nariadili,
- Rómom z vôle majority a jej predstaviteľov nebolo dovolené integrovať sa medzi majoritné obyvateľstvo a v niektorých obdobiach boli naopak nútení k asimilácii,
- pri osídľovaní a zabezpečovaní bývania bola situácia Rómov vždy diametrálne odlišná od situácie, v ktorej si zabezpečovalo osídlenie a bývanie väčšinové obyvateľstvo
- **Rómovia nemali žiadny vplyv na určovanie podmienok** svojho osídlenia a bývania, tento vplyv vždy patril dobovým autoritám, ktoré boli súčasťou majority.

Tieto skutočnosti majú a musia mať vplyv na posudzovanie oprávnenosti bývania v osadách a na riešenie podmienok bývania v osadách.

2. Prístup k pitnej vode v rómskych osadách

2.1. Medzinárodné dokumenty

Na 64. Valnom zhromaždení OSN, ktoré sa konalo dňa 28. júla 2010, bolo prijaté **uznesenie, uznávajúce prístup k čistej vode ako základné ľudské právo**. Týmto uznesením OSN vyzýva štáty a medzinárodné organizácie na zabezpečenie finančných zdrojov, budovanie kapacít a zavádzanie technológií za účelom poskytnutia bezpečnej, čistej, prístupnej a cenovo dostupnej pitnej vody a hygieny pre všetkých. Deklarovanie prístupu k pitnej vode ako základného práva neznamena vytvorenie nového práva, alebo ďalšej podkategórie práv, ale je súčasťou sociálnych práv, deklarovaných **Medzinárodným paktom o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach**.² Tento dokument v čl. 11 ods. 1 uznáva právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň pre neho a jeho rodinu, zahrňujúce dostatočnú výživu, šatstvo, byt a na neustále zlepšovanie životných podmienok.³

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach upravuje práva, pre ktoré je typická ich postupná realizácia. Podľa čl. 2 ods. 1 „každý štát, ktorý je zmluvnou stranou paktu, sa zaväzuje podniknúť pri maximálnom využití svojich zdrojov samostatne aj prostredníctvom medzinárodnej súčinnosti a spolupráce hospodárske a technické kroky na postupné dosiahnutie plného uskutočnenia práv uznaných v tomto pakte, a to všetkými vhodnými prostriedkami, vrátane prijatia zákonodarných opatrení“.

V roku 1997 boli definované záväzky štátov, ktorých nerešpektovanie zakladá porušenie Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, tzv. Maastrichtské smernice. Medzi tieto záväzky patria:

- a) Záväzok rešpektovať práva, chrániť ich a naplňovať. Záväzok rešpektovať znamená, že štáty sa zdržia zásahov do užívania hospodárskych, kultúrnych a sociálnych práv. Záväzok chrániť je požiadavkou na ochranu týchto práv štátom pred zásahom iného subjektu. Záväzok naplňovať tieto práva znamená prijatie potrebných legislatívnych, administratívnych, rozpočtových opatrení, ako aj poskytnutie súdnej ochrany.

² Zdroj: <http://www.un.org/press/en/2010/ga10967.doc.htm>

³ Zdroj: <http://www.unhcr-centraleurope.org/sk/pdf/zdroje/pravne-materialy/medzinarodne-utecenecke-pravo/medzinarodny-pakt-o-hospodarskych-socialnych-a-kulturnych-pravach.html>

- b) Pozitívny záväzok štátov konať a dosiahnuť potrebný výsledok, t. j. stanoviť konkrétne kroky k naplneniu práv a zároveň ich napĺňaním dosiahnuť konkrétne ciele.
- c) Miera voľnej úvahy – štáty majú síce voľnosť pri výbere prostriedkov na dosiahnutie svojich záväzkov, avšak zároveň nesú dôkazné bremeno pri preukazovaní, aký merateľný pokrok dosiahli pri napĺňaní konkrétnych práv.
- d) Záväzok neporušiť minimálny obsah každého práva – tento záväzok platí bez ohľadu na dostupnosť zdrojov danej krajiny alebo akékoľvek iné faktory a ťažkosti.
- e) Záväzok vyčleniť potrebné zdroje – v niektorých prípadoch je realizácia práv závislá od dostupnosti finančných a materiálnych prostriedkov.
- f) Štátna politika – záväzok vyhýbať sa takému konaniu alebo opomenutiu konania, tvorbe politiky alebo praxe, ktoré úmyselne porušujú alebo ignorujú záväzky Paktu alebo nedokážu dosiahnuť požadovanú úroveň výsledku. Tento záväzok znamená aj zákaz akejkoľvek diskriminácie na základe rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického či iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia s úmyslom alebo účinkom znemožnenia alebo obmedzenia rovnakého užívania alebo výkonu hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv.⁴

Na pôde Rady Európy bola v roku 1961 prijatá Európska sociálna charta. V I. časti bod 30 tento dokument upravuje právo každého na ochranu pred chudobou a sociálnym vylúčením.⁵ Európska sociálna charta síce na rozdiel od Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach neobsahuje všeobecné ustanovenie o záväzkoch štátov, z rozhodovacej činnosti Európskeho výboru sociálnych práv však vyplýva, že dodržiavanie charty vyžaduje pozitívne zásahy štátu a vykonanie praktických opatrení, ktoré sú nutné k dosiahnutiu cieľa. Napr. v rozhodnutí ERRC proti Bulharsku uviedol, že neadekvátne bytová situácia rómskych rodín poukazuje na nutnosť uskutočniť právne a praktické opatrenia k náprave situácie.⁶

⁴ Zdroj: http://hrlibrary.umn.edu/instree/Maastrichtguidelines_.html

⁵ Zdroj:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168047e16d>

⁶ Zdroj: <http://www.errc.org/article/errc-v-bulgaria-collective-complaint-312005-discrimination-housing/3563>

2.2. Vnútroštátna úprava a strategické dokumenty

Prístup k základným životným potrebám človeka je nevyhnutným predpokladom pre neplnenie práv, ktoré mu právny poriadok priznáva. Preto prístup k pitnej vode úzko súvisí aj s realizáciou ďalších základných práv, garantovaných ústavou, a to najmä s právom na **ochranu života a zdravia** (čl. 15 a čl. 40 Ústavy) a právom na **súkromný a rodinný život** (čl. 19 ods. 2 Ústavy). Zároveň čl. 39 ods. 2 Ústavy uvádza, že „každý, kto je v hmotnej núdzi, má **právo na** takú **pomoc**, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie **základných životných podmienok**“.

Právo na prístup k pitnej vode zaradili Daniel Škobla a Richard Filčák vo svojej publikácii - „A studňu si nechali zamrznúť...“ Lokálne mocenské pole a prístup obyvateľov rómskych osád k pitnej vode – v širšom kontexte ako **právo na priaznivé životné prostredie**. Toto základné právo je upravené v čl. 44 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava“).

Zásobovanie vodou upravuje vo vnútroštátnych predpisoch zákon č. 369/1990 Zb. v znení neskorších predpisov v ustanovení § 4 ods. 3 písm. g), na základe ktorého obec pri výkone samosprávy „zabezpečuje verejnoprospešné služby, najmä nakladanie s komunálnym odpadom a drobným stavebným odpadom, udržiavanie čistoty v obci, správu a údržbu verejnej zelene a verejného osvetlenia, **zásobovanie vodou**, odvádzanie odpadových vôd, nakladanie s odpadovými vodami zo žump a miestnu verejnú dopravu.

Dňa 11. januára 2012 bola uznesením vlády schválená **Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020**. Otázkou prístupu k pitnej vode sa tento dokument zaoberal v kapitole **D.2.3**, pričom v bode 3 stanovil cieľ „zabezpečiť dostupnosť a kvalitu pitnej vody“. Zároveň v kapitole **D.2.4** s názvom „oblasť bývania“ v bode 5 stanovil cieľ „zabezpečiť dobudovanie infraštruktúry a vybavenosti segregovaných a separovaných rómskych osídlení na Slovensku“ a teda **prístup k pitnej vode**, kanalizácii/septiku, plynu a elektrickej energii.

2.3. Štatistické údaje z Atlasu rómskych komunít 2013

V súvislosti s prístupom k pitnej vode v rómskych osadách v SR sú v súčasnosti verejne prístupné viaceré kvantitatívne údaje a štatistiky.

V roku 2004 a v roku 2013 bol zverejnený Atlas rómskych komunít. Tieto dokumenty obsahujú informácie o životných podmienkach rómskej populácie.

V zmysle údajov, zverejnených v Atlase rómskych komunít z roku 2013⁷, je na Slovensku **evidovaných 803 osídlení v 583 obciach**. Takmer tri štvrtiny (74,5%) z týchto osídlení (počet 598) je úplne pokrytých vodovodom, využíva ho 76% všetkých obydľí, ktoré sa v ňom nachádzajú. 18 osídlení (2,2%) z celkového počtu je pokrytých vodovodom iba čiastočne, využíva ho 21,5% obydľí v týchto osídleniach. **V zostávajúcich 185 osídleniach (23%) verejný vodovod chýba úplne.** Zverejnené údaje tiež poukázali na významnú koreláciu medzi typom osídlenia a mierou pokrytia vodovodom. Najväčšiu mieru pokrytia vodovodom majú osídlenia vo vnútri obce, nižšiu mieru osídlenia na pokraji obce a najhoršie sú na tom osídlenia v segregovaných osadách. Najlepšia situácia je v Trenčianskom kraji, najhoršia v Košickom kraji.

Atlas rómskych komunít 2013 obsahuje tiež údaje o iných zdrojoch pitnej vody. Jedná sa najmä o **vlastné studne, verejné alebo obecné studne, prírodný prameň**, používanie vody od susedov, požiarne hydranty, nelegálne odbery z verejných vodovodov. Zo súhrnnej štatistiky, zohľadňujúcej aj tieto údaje, vyplýva, že 58,8% zo všetkých obydľí využíva ako hlavný zdroj pitnej vody vodovod, vlastnú studňu využíva 23,7% obydľí. Iné zdroje pitnej vody používa 15% obydľí a **7,2% všetkých obydľí nemá prístup k pitnej vode.**

Pri porovnaní štatistických údajov z Atlasov rómskych komunít, pochádzajúcich z rokov 2004 a 2013, je možné pozorovať **isté zlepšenie** prístupu k pitnej vode v rómskych osídleniach. Kým **v roku 2004 atlas uvádzal, že na verejný vodovod je napojených súhrnne približne 39% obydľí, v roku 2013 to bolo už 58,8% obydľí.**

⁷ Zdroj: http://www.minv.sk/?atlas_2013

2.4. Zistenia z prieskumu v rómskych osadách

Prieskum v osadách potvrdil výrazné rozdiely v zabezpečení práva na prístup k pitnej vode v jednotlivých mestách a obciach, aj to, že ešte stále **máme aj obce a osady, v ktorých obec pri výkone samosprávy nezabezpečila zásobovanie pitnou vodou pre svojich obyvateľov. Tí nemajú zabezpečený prístup k pitnej vode.**

Dobšiná, v ktorej sa nachádza **rómska osada s 550 obyvateľmi**. Obyvatelia osady **nemajú prístup k pitnej vode už 13 rokov**. Vtedy boli tri bytové domy odpojené od vodovodu. Obyvatelia čerpajú vodu z prameňa, ktorá podľa výsledkov rozborov **nie je pitná**. Okrem prameňa používajú ako zdroj vody, vodu z potoka, ktorý tečie cez osadu.

Nad prameňom, ktorý používajú obyvatelia osady na pitie, je umiestnená tabuľa s upozornením, že voda nie je pitná

V čase prieskumu prebiehali v osade výkopové práce na zavedenie vodovodu, počas prieskumu už boli ukončené a problém prístupu ľudí k pitnej vode by mal byť v týchto dňoch vyriešený.

Hodejov, obec, v ktorej žije **1540 obyvateľov**, z nich v rómskej osade žije približne 950 Rómov, nemá vodovod. Obyvatelia čerpajú vodu zo studní, ktorá podľa rozborov obsahuje zvýšené hodnoty dusičnanov, **obcou nie je odporúčaná na pitie. Obec však nezabezpečila iné zásobovanie pitnou vodou a prístup k pitnej vode.**

Verejný vodovod nie je vybudovaný ani v obci **Chminianske Jakubovany**. V **rómskej osade** žije približne **1840 obyvateľov**, ktorí **čerpajú vodu z obecných studní**. Starosta obce uviedol, že v nich je pitná voda, jej **rozbor nemal**. Obyvatelia osady pri rozhovoroch počas osobného prieskumu **uvádzali, že im pitie tejto vody spôsobuje zdravotné problémy**.

V obci **Svinia** žije v rómskej osade približne **1250 Rómov**. Podľa vyjadrenia starostu majú obyvatelia prístup k **jednému zdroju pitnej vody**, ktorá je privedená z prírodného prameňa, jej **rozbor nemal**. Okrem tohto zdroja majú obyvatelia na území osady **dve studne s úžitkovou vodou**, z jednej z nich starosta obce poskytol rozbor, z ktorého vyplýva, že voda nie je zdravotne nezávadná.

Voda z prameňa v obci Svinia, ktorú obyvatelia používajú na pitie

V meste **Žiar nad Hronom** v rómskej osade „**Pod Kortínou**“, ktorá bola kedysi záhradkovou osadou, žije približne **500 Rómov**. Na okraji osady sa nachádza **jeden zdroj pitnej vody**, ktorá **vyteká z prasknutého vodovodného potrubia**. Mesto poskytlo rozbor vody, z ktorého vyplýva, že voda je určená na pitie. Tento zdroj pitnej vody **je však od niektorých obydľí vzdialený aj niekoľko sto metrov**. V osade sa zriaďuje komunitné centrum, v rámci ktorého bude vybudovaný „pitník“, **automat pitnej vody fungujúci na čipové karty za poplatok**.

Zdroj pitnej vody v osade „Pod Kortínou“ v Žiari nad Hronom

Veľkú vzdialenosť pri zásobovaní pitnou vodou musia prekonávať aj Rómovia v obci **Horná Lehota**. Tí žijú na začiatku obce a sú odkázaní na donášanie pitnej vody z vodovodného **kohútika, ktorý je umiestnený na cintoríne, vzdialenom až 700 metrov od rómskych obydľí alebo rovnako vzdialeného „prepadu“ na vodojeme** v obci, kde bola vybudovaná plošina na čerpanie vody.

Vo väčšine rómskych osád, ktoré boli počas prieskumu navštívené, je v súčasnosti vybudovaný vodovod, avšak aj v týchto osadách sú podmienky na prístup k pitnej vode rôznorodé.

V niektorých osadách sa vodovod nachádza vo forme verejného odberného miesta. Spravidla sa jedná o ručnú vodnú pumpu, z ktorej obyvatelia čerpajú vodu. Náklady za vodu čerpanú z vodnej pumpy hradí obec.

V rómskej osade **v Sečovciach žije približne 1000 obyvateľov**, z ktorých 200 žije v dvoch bytových domoch, v ktorých je k dispozícii vodovod. Ostatných **800 obyvateľov** môže čerpať vodu **z verejného vodovodu prostredníctvom vodnej pumpy v časovo obmedzenom rozsahu, 1,5 hod. ráno, 1,5 hod. na obed a 1 hod. večer.**

V čase prieskumu bola **pumpa nefunkčná**, údajne tento stav trval niekoľko týždňov. **Obec nezabezpečila náhradný prístup k pitnej vode**. Obyvatelia boli odkázaní na pomoc tých, ktorí majú zavedený vodovod v bytovom dome.

*Verejný vodovod v rómskej osade v Sečovciach. V čase prieskumu bola pumpa **nefunkčná***

Takáto pumpa sa napr. nachádza v osade v **Rimavskej Sobote**, v ktorej žije **1162 obyvateľov**. V osade je zriadená aj **hygienická stanica**, v ktorej sú umiestnené aj sprchy a práčky. **Nie je využívaná**. Dôvodom je **vyberanie poplatku – 80 centov za 15 minút sprchovania, poplatok za používanie práčky je 45 centov na 1 kg bielizne**.

V čase prieskumu stanicu využívali na sprchovanie tí, ktorí sa zúčastňujú aktivačných prác, pretože aktivační pracovníci mali sprchovanie bezplatné.

*Hygienická stanica v rómskej osade v Rimavskej sobote, ktorá **pre poplatky nie je takmer vôbec využívaná***

V ďalších navštívených rómskych osadách je zavedený vodovod do jednotlivých obydľí alebo je takáto možnosť. Takmer v žiadnej z nich ho však nemajú všetci jej obyvatelia. Dôvodom je **bud' odpojenie obydľia z dodávky pitnej vody z dôvodu neplatenia** alebo obydľie nie je k vodovodu pripojené. Tí, ktorých obydľia k dodávkam pitnej vody z vodovodu nie sú pripojení, získavajú vodu z nepitných zdrojov, ktorú aj pijú alebo ju získavajú za poplatky od susedov.

V najväčšej rómskej osade na Slovensku, v obci **Jarovnice, kde žije približne 5400 Rómov**, je **zavedený vodovod a kanalizácia len do domov na „hlavnej ulici“**. V tejto osade je na pozemkoch za domami, ktoré sú postavené pri ulici, umiestnených množstvo rôznych ďalších stavieb, prístavieb a príbytkov, do ktorých nie je zavedený vodovod. Ich obyvatelia čerpajú vodu z domu, ktorý je umiestnený pri hlavnej ceste. V súčasnosti sa k vodovodu v osade pripája ďalších 7 stavieb. V čase prieskumu prebiehali výkopové práce. Mnohí obyvatelia čerpajú vodu aj z vlastných studní. Rozbor tejto vody obec nemá k dispozícii, argumentujúc, že sa jedná o **súkromné studne**.

V Jarovniciach síce prebieha rozširovanie vodovodu, mnohí však čerpajú vodu zo studní bez vykonaného rozboru

V osade obce **Huncovce**, kde žije približne **1380 Rómov**, je vybudovaný vodovod, ku ktorému sú pripojené len rodinné domy. Zvyšné murované a drevené chatrče aj unimobunky využívajú **vodu z prameňa, ktorá nie je pitná**. V čase prieskumu **sa obyvatelia sťažovali na zdravotné problémy**, spôsobené podľa nich tým, že túto vodu pijú.

V obci **Hranovnica** v okrese Poprad žije v osade približne **500 Rómov**. V osade je zavedený vodovod, v súčasnosti je vybudovaných len **9 vodovodných prípojok**. Obyvatelia **čerpajú vodu z prameňa vyvierajúceho zo zeme a používajú ju aj na pitie**, napriek tomu, že je nad prameňom umiestnená **tabuľa s upozornením o zákaze jej používania na potravinárske účely**.

V meste **Stará Ľubovňa** v osade na **Továrenskej ulici** žije približne **1150 Rómov**. V osade je vybudovaný vodovod a kanalizácia. Rómovia žijú v prevažnej väčšine v murovaných domoch. Približne **60% domov má vybudovanú prípojku k vodovodu**.

V osade obce **Ostrovany**, kde žije približne **1500 obyvateľov**, je zavedený vodovod a pripojených k nemu je približne 155 domov. **Tí, ktorí prípojku nemajú, čerpajú vodu od susedov**.

V obci **Vtáčkovce** bol do tamojšej osady s **počtom obyvateľov približne 900** v roku 2015 **zavedený vodovod v rámci projektu „Čistá Torysa“**. Doposiaľ sa k vodovodu pripojilo približne **30% všetkých domov v osade, ostatní používajú vodu z vlastných studní**.

V rámci prieskumu boli navštívené aj obce, v ktorých sa nenachádza segregovaná rómska osada, ale **Rómovia žijú priamo v obciach začlenení medzi majoritné obyvateľstvo**.

Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít aj v týchto obciach u rómskych obyvateľov absentuje prístup k pitnej vode.

V obci **Zlaté Klasy** z **3600 obyvateľov je rómskeho pôvodu približne 60%**. V celej obci je zavedený vodovod, ale niektorí rómski obyvatelia prístup k vode nemajú, lebo **ako neplatiči boli od prístupu k pitnej vode odpojení**. Títo obyvatelia **čerpajú vodu z vlastných studní** a podľa ich vyjadrení ide o pitnú vodu, hygienický rozbor vody nebol urobený.

Podobná situácia je v obciach **Selice, Jelka a Hurbanovo**.

V meste **Jelšava** v jednom z bytových domov, v ktorom bývajú Rómovia, zaviedla samospráva **pilotný projekt – predplatné čipové karty vo vodomeroch**. Tieto vodomery sú inštalované v každom byte. Nájomcovia tak čerpajú vodu vo výške predplateného kreditu. **Obyvatelia bytového domu pri rozhovoroch prejavovali spokojnosť s týmto riešením**.

Vodomer s predplatnou čipovou kartou v bytovom dome v Jelšave

V obci **Letanovce** žilo približne **950 obyvateľov v osade Letanovský mlyn**. V roku 2013 sa presťahovali do novovybudovaných bytových domov s nízkym štandardom, s vybudovanými inžinierskymi sieťami – vodou, plynom, elektrikou, ktoré sú postavené v lokalite Strelník. V súčasnosti žijú v 95 dvojizbových bytoch s kuchyňou, jedna bytová jednotka slúži ako

komunitné centrum. Oproti podmienkam, ktoré mali obyvatelia v pôvodnej osade, došlo z hľadiska kvality životných podmienok k zlepšeniu. Novovybudované domy sú však umiestnené až **2,5 kilometra od obce Letanovce**. Od obce Spišský Štvrtok sú vzdialené približne pol kilometra.

*Nové domy Rómov z Letanoviec s inžinierskymi sieťami, **vzdialené** 2,5 km od obce Letanovce*

2.5. Vyjadrenia predstaviteľov verejnej správy

Predstavitelia samospráv v jednotlivých navštívených mestách a obciach označovali situáciu v rómskych osadách za problematickú. Za problematické označovali aj jej riešenie. Uviedli rôzne príčiny, pre ktoré ľuďom žijúcim v niektorých osadách obce nezabezpečili prístup k pitnej vode. V tom im **bránia napríklad tieto prekážky:**

- komplikácie spojené s tým, že vlastnícke a užívateľské práva k pozemkom, na ktorých osady stoja, nie sú právne vypořiadané,
- pripojeniu stavby na dodávku vody z verejného vodovodu bráni jej nelegálnosť aj to, že je postavená na cudzom pozemku, prípadne na cudzích pozemkoch,
- nedostatok obecných finančných prostriedkov a komplikovaný prístup k iným finančným zdrojom,
- nezáujem rómskeho obyvateľstva osady o dodávku pitnej vody z verejného vodovodu, aj keď môže byť spôsobený tým, že za prípojku a neskôr za dodanú vodu treba platiť,
- mŕňanie obecných peňazí na zlepšovanie podmienok v osade nemá podporu majority,
- komplikovaný postup zabezpečovania náležitostí potrebných k výstavbe vodovodu,
- malá podpora zo strany štátu.

Prieskum však potvrdil aj, že predstavitelia obcí s nezabezpečeným prístupom k pitnej vode sa nezaoberali viacerými možnosťami prístupu k pitnej vode. Neuvedli, že urobili kroky na lokalizovanie zdrojov pitnej vody, objednali vrty, zabezpečili budovanie verejných studní, prípadne napojenie na hydranty, ani, že zabezpečovali pravidelný prísun pitnej vody balenej, či v cisternách.

Aj napriek vyššie uvedeným prekážkam, je v časti obcí zavedený vodovod v osadách aj s prípojkami do nelegálnych stavieb. V niektorých obciach už prebiehajú právne postupy potrebné k vypořiadaniu vzťahov k pozemkom, na ktorých osady stoja. O tom predstavitelia obcí zhodne uvádzali, že tento proces je mimoriadne náročný, až nemožný. Podľa nich v súčasných legislatívnych podmienkach je proces odkúpenia pozemkov od vlastníkov podmienený súhlasom vlastníka pozemku, no a v prípade jeho nesúhlasu je situácia neriešiteľná. Poukázali na to, že pozemky sú často rozdrobené a sú v spoluvlastníctve mnohých spoluvlastníkov. Vo svojich odpovediach sa zhodli na tom, že vypořiadanie

právnych vzťahov k pozemkom, na ktorých stoja osady je nevyhnutným predpokladom nielen k možnosti zavedenia pitnej vody, ale aj k celkovému rozvoju rómskej osady.

Predstavitelia niektorých obcí uviedli, že čakajú na **výzvy v rámci Európskych projektov**, ktoré im umožnia čerpanie prostriedkov na výstavbu verejného vodovodu.

Predstavitelia tých obcí, v ktorých už je zavedený vodovod uvádzali, že dôvodom nepripojenia niektorých obyvateľov je ich nezáujem. **Rómovia nie sú ochotní investovať finančné prostriedky na zriadenie prípojky, resp. sú odpojení, pretože boli neplatiči**, takže radšej budú používať vodu z iného, pitného či nepitného zdroja. Väčšina predstaviteľov uznala, že tento nezáujem **súvisí s problémom chudoby** a Rómovia si zriadenie prípojok nemôžu finančne dovoliť. Niektorí však prejavili **aj taký názor, že obyvateľom osád tento stav vyhovuje, je to súčasťou ich kultúry**. Problémom pri zavádzaní prípojok na vodovod bola v niektorých obciach aj údajná **neochota vodárenskej spoločnosti**.

Mnohí predstavitelia samospráv prejavili **nespokojnosť s podporou štátu** pri riešení situácie v rómskych osadách, a to nielen v súvislosti so zabezpečením pitnej vody. Uvádzali, že sa **môžu zapojiť do rôznych projektov**, tieto sú však väčšinou len dočasné alebo jednorazové a ďalšie **náklady musia znášať obce sami**, na čo často nemajú finančné zdroje.

Príkladom sú hygienické strediská, ktoré boli v minulosti pri realizácii **rozvojového programu Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny** zriadené vo viacerých rómskych osadách. V týchto zariadeniach sú spravidla umiestnené sprchy, toalety a práčovne. Predstavitelia obcí uvádzali, že ich vybudovanie síce bolo financované (resp. spolufinancované) zo zdrojov rozvojového programu, avšak **náklady na prevádzku a opravy už musia znášať obce**. Z uvedeného dôvodu zavádzajú za používanie tohto zariadenia poplatky alebo ich nevyužívajú vôbec.

Viaceré z navštívených obcí je zapojených do národného projektu **Take away**, z ktorého sú financované projekty, zamerané na integráciu obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít. Predstavitelia obcí sa však vyjadrili, že **poradenstvo**, ktoré sa v rámci tohto projektu poskytuje v otázke vyporiadania pozemkov, pre nich **nie je dostatočnou pomocou**, nakoľko nerieši ich problémy.

Z rozhovorov vyplynulo, že väčšina predstaviteľov obcí je názoru, že **štát ponechal riešenie problémov rómskych osád na samospráve**.

Predstavitelia obcí v niektorých prípadoch tiež poukazovali na politickú situáciu v obci a vôľu majoritného obyvateľstva. Uviedli, že **nemôžu uprednostňovať riešenie problémov v rómskej osade pred riešením problémov majority, pretože stratia politickú, aj voličskú podporu v ďalších komunálnych voľbách.**

Zástupcovia Úradu splnomocnenca pre rómske komunity na stretnutí so zamestnancami Kancelárie verejného ochrancu práv uviedli, že **riešenie problematiky prístupu k pitnej vode je v pôsobnosti Ministerstva vnútra SR** (ďalej len „ministerstvo“), konkrétne Sekcia európskych programov MVSР. Ministerstvo realizuje programy na inklúziu marginalizovaných rómskych komunít v programovom období 2014 až 2020, v rámci prioritnej osi 6. V súčasnosti sa v súvislosti s riešením problematiky prístupu rómskych osád k pitnej vode pripravuje výzva, na základe ktorej sa obce budú môcť uchádzať so svojimi projektmi o dotácie na výstavbu vodovodu. Všeobecné podmienky sú stanovené v operačnom programe. V minulosti sa realizovali projekty v programovom období 2007 až 2013, tie sa však týkali primárne napojenia obcí, čo sa rómskych komunít dotklo len okrajovo. Niektoré projekty sa realizovali aj cez dotačnú schému prostredníctvom Úradu splnomocnenca pre rómske komunity, avšak vzhľadom na rozsah finančných prostriedkov boli riešené len havarijné situácie. V rokoch 2013 až 2015 **boli cez dotačnú schému poskytnuté obciam na zabezpečenie prístupu k vode finančné prostriedky vo výške 78 900 EUR.**

Zo všetkých obcí, ktoré sú Atlasom rómskych komunít identifikované ako tie, kde sa nachádza marginalizovaná rómska komunita, bolo 150 obcí zaradených do národného projektu Take away. Projekty zavádzania vodovodu do rómskych osád však budú realizované aj v iných obciach. Úrad splnomocnenca pre rómske komunity vykonáva monitoring celkovej situácie, v 1. kvartáli roku 2015 zasielali obciam dotazník, ktorý sa týkal viacerých oblastí života v rómskych osadách. **V súvislosti s pripravovanou výzvou realizovalo dotazníkový prieskum aj ministerstvo, tento dotazník bol zameraný výlučne na problematiku prístupu k pitnej vode.**

Zástupcovia Úradu splnomocnenca pre rómske komunity uvádzali, že je náročné hľadať ochotu a politickú vôľu pre poskytnutie adresnejšej a efektívnejšej pomoci Rómom, žijúcim v rómskych osadách. Aj oni označili nevyporiadanie vzťahov k pozemkom, na ktorých stoja rómske osady za veľký problém a jeho riešenie spolu s problematikou nedostatku pitnej

vody v osadách považujú za potrebné. V súčasnosti pripravovaná novela zákona č. 330/1991 Zb. o pozemkových úpravách by mala uľahčiť vykonanie pozemkových úprav v rómskych osadách. Nerieši však prípady, ak vyporiadaniu právnych vzťahov k pozemkom bráni nesúhlas ich vlastníkov. Za problém považujú aj to, že v súčasnosti neexistuje štátny mocenský mechanizmus, ktorý by garantoval Rómom zlepšenie ich života, ak o to predstavitelia obce nemajú záujem. Za týchto okolností potom pokrok v každej obci, kde sa nachádza rómska osada závisí len od vôle predstaviteľov obecnej samosprávy.

2.6. Vyhodnotenie výsledkov prieskumu

OSN v roku 2010 vyzvalo štáty na zabezpečenie finančných zdrojov, budovanie kapacít a zavádzanie technológií za účelom **poskytnutia bezpečnej, čistej, prístupnej a cenovo dostupnej pitnej vody a hygieny pre všetkých.**

Podľa údajov z Atlasu rómskych komunít v roku 2013 **nebolo pokrytých vodovodom 185 rómskych osídlení.** Prieskum verejného ochrancu práv bol vykonaný v roku 2016 v dvadsiatich obciach. Potvrdil, že v šiestich rómskych osadách nemajú dodávku pitnej vody z vodovodu a z nich v štyroch používajú vodu zo studne, ktorá nebola podrobená rozboru, a preto nie je istota, že ide o pitnú vodu. Prístup k pitnej vode nemajú zabezpečený ani mnohí obyvatelia tých obcí, v ktorých bol vodovod vybudovaný, a to z dôvodu, že prípojka a voda pre nich nie sú cenovo dostupné.

Na základe toho možno konštatovať, že **viaceré obce nedokázali vlastnými krokmi a prostriedkami zabezpečiť bezpečnú, čistú, prístupnú a cenovo dostupnú pitnú vodu a hygienu pre všetkých.**

Pritom všetci vieme, že obmedzený prístup k pitnej vode a k vode má výrazný vplyv na zdravie, hygienu jednotlivca, ovplyvňuje celkovú kvalitu jeho života, aj jeho uplatnenie sa v ľudskom spoločenstve.

Z prieskumu vyplynulo aj:

- a) Na centrálnej štátnej úrovni sa realizuje pravidelný monitoring a rôzne projekty financovania konkrétnych oblastí rozvoja života v rómskych komunitách z prostriedkov EÚ, ako aj prostriedkov štátneho rozpočtu. Napriek tomu sa **situácia zlepšuje len veľmi,**

veľmi pomaly. Pomalé tempo zlepšovania v konkurencii s množstvom vykazovaných aktivít a minútých prostriedkov vzbudzujú pochybnosti o efektívnosti a reálnosti projektov z hľadiska, či sú ich benefity dlhodobo udržateľné. Napr. zistenie o nevyužívaní hygienickej stanice v Rimavskej Sobote zriadenej na základe projektu ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny je jednoznačné. Ceny za jej služby stanice prevyšujú platobnú schopnosť obyvateľov osady (Za 15 minútové sprchovanie jednej osoby je poplatok 80 centov, to je za päťčlennú rodinu 4 eurá a za vypratíe 7 kg prádla - jedna dávka - je cena 3,15 Eur, ak by sa to dialo raz týždenne, tak je to takmer 30 Eur, čo je pre rodiny, ktoré sú zväčša v hmotnej núdzi a bez ponuky solídnych pracovných príležitostí neprijateľná suma). Otázkou je, či sa projekt ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny zaoberal aj dlhodobou udržateľnosťou prevádzkovania hygienických staníc a poskytovania ich služieb v príjmových podmienkach rodín žijúcich v sociálne vylúčenom spoločenstve. Podobne je to s platbami za vodovodnú prípojku a za dodávky pitnej vody. **Zo zistení vyplýva, že pri zabezpečovaní základného práva na prístup k pitnej vode za odplatu sa nijako nezohľadňuje situácia osoby, ktorej má byť toto právo zabezpečené, a teda sa nehľadí na to, či je pre ňu voda cenovo dostupná.** Nehľadí sa ani na odlišné pomery jednotlivých obcí, ktoré majú plnenie tohto základného práva zabezpečovať. Nebol zistený mechanizmus, ktorým by mohli byť náklady za vodu a služby poskytnuté sociálne znevýhodneným osobám obci alebo poskytovateľovi služby uhradené, prípadne dotované.

- b) **V rómskych osadách sa používa všeobecne záväzný právny poriadok štátu zo strany úradov selektívne.** Napríklad trestné právo alebo predpisy z oblasti práva sociálneho zabezpečenia a ich vymáhateľnosť tu platia, ale povedzme stavebný zákon, predpisy z oblasti ochrany zdravia a iné podobné, už nie. Predstavitelia obcí uvádzajú, že uplatnenie takýchto záväzných právnych predpisov na pomery v osadách by malo katastrofálne následky. Ak je dlhodobo mlčky uprednostňované takéto duálne vnímanie a uplatňovanie právneho poriadku v unitárnom demokratickom a právnom štáte, namiesto poctivého riešenia problémov zo strany kompetentných štátnych orgánov a inštitúcií, máme jedinou istotu, tou je eskalácia problémov, tie nezmiznú.
- c) **Slovenská republika je zodpovedná za dodržiavanie základných práv a slobôd na jej území.** Porušovanie ľudských práv môže byť dôsledkom konania (aj nečinnosti) orgánov

štátu, a teda môže byť spôsobené inštitucionálnym zlyhaním alebo nesprávne nastaveným systémom fungovania orgánov. Dokumenty OSN o ľudských právach sú vybudované na koncepte zmluvných záväzkov štátov.

Zabezpečenie napĺňania práva na prístup k pitnej vode ako základného práva, je pozitívnym záväzkom štátu. Štát sa zaviazal k tomu, že vytvorí vhodné podmienky pre každého, aby mal prístup k pitnej vode a hygiene a aby bol tento prístup cenovo dostupný. Je to záväzok štátu, ktorý nie je iba deklaratívny, ale si vyžaduje dosiahnutie istého konkrétneho výsledku. Štát disponuje všetkými prostriedkami na jeho dosiahnutie. Tento záväzok štátu napĺňať práva znamená, že štát prijme potrebné opatrenia, legislatívne, administratívne, aj rozpočtové.

Prieskum potvrdzuje, že nositeľom úlohy zabezpečiť prístup k pitnej vode sú v praxi obce. Tie však nemajú na naplnenie tohto základného práva dostatočné vybavenie, dostatočné zdroje v obecnom rozpočte a čelia konkurenčným požiadavkám majority. Z toho je zrejmé, že, pre to, aby štát mohol splniť svoj záväzok musí prijať opatrenia, ktorými podporí rozpočet obce, platobnú schopnosť osôb v hmotnej núdzi tak, aby pitná voda a hygiena bola pre ne cenovo dostupná a v legislatíve upraví možnosti usporiadania právnych vzťahov k pozemkom, na ktorých stoja osady tak, aby bolo možné usporiadať vlastníctvo, prípadne užívanie alebo dlhodobý nájomný vzťah k nim, samozrejme za primeranú trhovú cenu, na ktorej vyplatenie vyčlení rozpočtové prostriedky a určí pravidlá ich pridelenia.

d) Prieskum potvrdzuje, že aj v obciach, v ktorých je vodovod nie je pitná voda dostupná pre každého. Jej dostupnosť naráža na **cenu za dodávku vody.** Podľa našej ústavy každý, kto je v hmotnej núdzi má právo na takú pomoc, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok (čl. 39 ods. 2 našej ústavy). Pitná voda je nevyhnutnou základnou životnou potrebou. Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach uznáva viac ako právo na pomoc v hmotnej núdzi, uznáva právo každého jednotlivca na primeranú životnú úroveň pre neho a jeho rodinu. K nej patrí dostatočná výživa, šatstvo, bývanie a zlepšovanie životných podmienok.

Henry Shue sa vo svojej publikácii Basic Rights zaoberal **otázkou základného práva na základné živobytie („minimal subsistence“).**

Rozlišuje medzi negatívne vymedzeným právom na bezpečnosť a pozitívne vymedzeným právom na minimálne živobytie. Uvádza, že ak argumentom pre negatívne vymedzené právo na bezpečnosť je, že nikto nemôže užívať práva, ktoré mu spoločnosť garantuje, ak nemá zabezpečenú ochranu štátu pred fyzickým ohrozením, ten istý argument je možné použiť aj v prípade pozitívneho práva na minimálne živobytie, pretože predpokladom pre uplatnenie všetkých garantovaných práv je vytvorenie základných predpokladov pre zdravý a aktívny život. **Nedostatok základných životných potrieb môže mať pre človeka tak vážne, ochromujúce a bolestivé následky, ako zásah do práva na osobnú bezpečnosť.**

Je nemožné chrániť právo človeka na jeho bezpečnosť bez toho, aby štát vytvoril celú škálu pozitívnych záväzkov, ktoré bude vykonávať za účelom jeho naplnenia (napr. polícia a trestné súdnictvo). **Rovnako právo na základné živobytie predpokladá vytvorenie pozitívneho záväzku štátu na poskytnutie pomoci, a to nielen hmotnej pomoci, ale aj pomoci vo forme vytvorenia príležitostí pre rozvoj tých, ktorí to potrebujú.**⁸

e) Napokon na základe analýzy výsledkov prieskumu, zohľadňujúc požiadavky Maastrichtských smerníc pre posudzovanie porušenia medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky, vyplývajúcich z Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, konštatujem, že:

1. **Slovenská republika doposiaľ neprijala dostatočné legislatívne opatrenia**, ktoré by umožňovali vyporiadanie právnych vzťahov k pozemkom pod rómskymi osadami. Od vyriešenia tohto problému závisí riešenie mnohých problémov, v niektorých prípadoch aj systematické a stabilné zabezpečenie prístupu osôb k pitnej vode.
2. Pre naplnenie cieľov, vyplývajúcich zo Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020, Slovenská republika v oblasti prístupu k pitnej vode pripravuje realizáciu **podpory pre výstavbu vodovodov**. Ak by aj tento zámer bol v plnom rozsahu realizovaný, prieskum potvrdil, že pre cenovú nedostupnosť **nebude môcť byť základné právo obyvateľov rómskych osád v mnohých prípadoch naplnené**. V osadách, ktoré už v súčasnosti majú vybudovaný vodovod, žije množstvo obyvateľov, ktorí prístup k pitnej vode nemajú zabezpečený. Nie je racionálne predpokladať, že obdobná situácia nevznikne aj v tých osadách, v ktorých sa bude realizovať výstavba vodovodu v budúcnosti. Pre týchto obyvateľov štát **nemá pripravené žiadne riešenie**. Preto by mala byť

⁸ Porovnaj zdroj: <http://commons.pacificu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1317&context=eip>

prehodnotená zákonná definícia pomoci v hmotnej núdzi, do ktorej by mali byť včlenené aj náklady spojené s dodávaním pitnej vody.

3. Pri naplňaní práva na prístup k pitnej vode v rómskej osade dosahuje Slovenská republika **veľmi pomalý a iba malý pokrok**. Podľa štatistických údajov z Atlasu rómskych komunít z roku 2013 bolo v tomto období k vodovodu pripojených 58,8% obydľí v rómskych osídleniach, čo je len o 19,8% viac, ako bolo vykázané v štatistikách Atlasu rómskych komunít v roku 2004 (teda za obdobie 9 rokov). Ak by tento ukazovateľ rástol rovnakým tempom aj v ďalšom období, **dosiahnuť stav 100% pripojených obydľí v rómskych osadách by sa Slovenskej republike podarilo až v roku 2032**.
4. Slovenská republika v súčasnosti **nenapĺňa ani minimálny obsah práva** na prístup k pitnej vode, v prípadoch tých osád, **v ktorých sú obyvatelia odkázaní na užívanie zdravotne závadnej vody**. Napriek tomu, že potreba riešenia situácie v týchto osadách je mimoriadne naliehavá, štát nevykonáva potrebné opatrenia a ostáva pasívny, aj keď sa jeho nečinnosť týka veľkého množstva ľudí a aj detí.
5. Štát **nevyčlenil dostatočné zdroje na vyriešenie otázky prístupu k pitnej vode** v rómskych osadách. Dotačná schéma Úradu splnomocnenca pre rómske komunity disponuje minimálnymi prostriedkami na riešenie otázky prístupu k pitnej vode, ktoré postačujú len na **riešenie havarijných stavov v niektorých osadách**. Bremeno finančných nákladov znáša spravidla samospráva, ktorá často nedisponuje prostriedkami, ktorými by mohla napomôcť k zlepšeniu situácie.
6. Štátna politika vykazuje skôr znaky vyhýbania sa riešeniu problémov spojených so zabezpečením prístupu každého k pitnej vode a hygiene, než jeho znaky aktívneho riešenia. **Pasívny postoj zodpovedných orgánov nevytvára predpoklady pre dosiahnutie cieľa**. Z historickej vývoja je zrejmé, že rómske obyvateľstvo bolo diskriminované a utláčané, čoho výsledkom je sociálne vylúčenie a chudoba jeho veľkej časti, ktoré pretrvávajú dodnes. Preto je povinnosťou nášho súčasného štátu prijať opatrenia na nápravu tohto stavu, a to nielen v otázke prístupu k pitnej vode a hygiene.
7. Prieskum preukázal, že **štát a jeho reprezentanti sú zodpovední za obsah komunikácie tejto problematiky s väčšinovým obyvateľstvom**. Vzhľadom na záväzky, ktoré štát v oblasti ochrany ľudských práv a slobôd prijal, je ich úlohou ľuďom vysvetľovať akútnu potrebu prijať opatrenia na zlepšenie života ľudí žijúcich vo vylúčených spoločenstvách spolu s tým, že ich prijatie je viacnásobným prínosom pre celú našu spoločnosť, lebo ich

aplikácia v praxi sa časom prejaví v zlepšení vzdelanosti, zamestnanosti, v ekonomickom prínose pre spoločnosť a najmä v kultivovanejšom vzájomnom spolunažívaní.

2. 7. Odporúčania

Závazok štátu, naplňať **právo každého na prístup k bezpečnej, čistej, prístupnej a cenovo dostupnej pitnej vode a hygiene**, si vyžaduje prijať legislatívu, ktorá uskutočnenie tohto práva umožní, odporúčam napríklad:

1. Prijať **zákon o prístupe k pitnej vode**, ktorý ustanoví subjekty zodpovedné za zabezpečenie prístupu každého k pitnej vode a hygiene, upraví práva a povinnosti týchto subjektov a vzťahy medzi nimi, pre prípad preukázanej cenovej nedostupnosti za dodávku vody pre jednotlivca, upraví nárok na určené množstvo spotreby vody na osobu za určité časové obdobie a ustanoví postup a pravidlá, podľa ktorých štát túto dodávku uhradí.
2. **Doplniť znenie § 2 ods. 2 z. č. 417/2013 o pomoci v hmotnej núdzi** a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý znie: „Základné životné podmienky na účely tohto zákona sú jedno teplé jedlo denne, nevyhnutné ošatenie a prístrešie“ - za slovom „prístrešie“ o slová „a prístup k pitnej vode a hygiene.“
3. **Doplniť znenie § 9 ods. 3 z. č. 417/2013 o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý znie:** „Pomoc v hmotnej núdzi je: ...e)...“ - za písmenom e) vložiť písmeno f) **úhrada poplatku za vodné a stočné.**
4. **Ustanoviť** pre prípad, ak nedôjde k dohode o usporiadaní vzťahov **k pozemkom, na ktorých sú umiestnené rómske osady, možnosť zo zákona z dôvodu verejného záujmu zriadiť vecné bremeno**, viažuce sa na predmetné pozemky **za náhradu** v aktuálnej trhovej hodnote s tým, že všetky náklady za jeho zriadenie a dokumentáciu k tomu potrebnú, uhradí obci štát.
5. Vyčleniť v zákone o rozpočte **pre obce** prostriedky na zabezpečenie prístupu k pitnej vode a hygiene.
6. Vyčleniť v zákone o rozpočte **pre ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny** dodatočné prostriedky na úradu nákladov za vodné a stočné pre osoby v hmotnej núdzi.

Informácia o zabezpečení protipožiarnej ochrany v rómskych osadách

Viacere obce majú skúsenosti s požiarimi v minulom období.

V obci Svinia v januári 2016 vyhoreli 4 rómske obydlia – tri chatrče a jedna unimobunka, nasadení boli hasiči z **Hasičského záchranného zboru v Prešove**.

V obci Huncovce vznikli v minulom období dva požiare – v roku 2004 a v roku 2012. Pri požiaroch **v roku 2004 zomreli rodičia s dieťaťom, v roku 2012 zomrela jedna žena a dve deti**. Zasahovali hasiči z **Hasičského zboru Kežmarok**.

V meste Stará Ľubovňa vznikol v roku 2008 požiar, pri ktorom vyhorela celá menšia osada na Továrenskej ulici. **O strechu nad hlavou prišlo približne 100 ľudí**. Požiar hasil Hasičský zbor **Stará Ľubovňa**, pomáhali aj **dobrovoľní hasiči z Hniezdneho**.

V obci **Letanovce** vznikol požiar v roku 2011, horiacu drevenicu sa hasičom z **Hasičského zboru Spišská Nová Ves** podarilo uhasiť.

V obci **Jarovnice** vznikol v marci tohto roku požiar v ubytovacej jednotke kontajnerovej bytovky v rómskej osade. Na mieste zasahovali **Prešovské a Sabinovské hasičské jednotky**.

Vnútroštátna právna úprava protipožiarnej ochrany

Zabezpečenie a vykonávanie protipožiarnej ochrany je plnením pozitívneho záväzku štátu chrániť základné práva osôb na život (čl. 15 Ústavy SR), zdravie (čl. 40 Ústavy SR), majetok (čl. 20 Ústavy SR) a životné prostredie (čl. 44 Ústavy SR). **Štátnu správu na úseku ochrany pred požiarmi** vykonávajú Ministerstvo vnútra SR, krajské riaditeľstvo, okresné riaditeľstvo a obec.

§ 1 z. č. 314/2001 Z. z. o ochrane pred požiarmi v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon“) ustanovuje: „tento zákon **upravuje podmienky na ochranu života a zdravia fyzických osôb**, majetku a životného prostredia **pred požiarmi a ustanovuje pôsobnosť orgánov štátnej správy a obcí na úseku ochrany pred požiarmi a hasičských jednotiek pri vykonávaní záchranných prác pri nežiaducich udalostiach.**“

Podľa § 15 zákona je **obec povinná zriadiť dobrovoľný hasičský zbor** obce na likvidáciu požiarov a vykonávanie záchranných prác; udržiavať jeho akcieschopnosť a zabezpečovať jeho materiálno-technické vybavenie, zabezpečovať odbornú prípravu dobrovoľného hasičského zboru obce, **označovať a trvalo udržiavať voľné nástupné plochy a prístupové komunikácie, ktoré sú súčasťou zásahových ciest**, na vykonanie hasiaceho zásahu hasičských jednotiek, ako aj **vykonávať preventívno-výchovnú činnosť**.

Zákon v ustanovení § 14 upravuje aj **povinnosti fyzických osôb**, napr. povinnosť zabezpečiť, aby sa pri uskutočňovaní stavby a pri jej užívaní, ako aj pri zmene v užívaní stavby riešili a dodržiavali požiadavky na protipožiarnu bezpečnosť stavby, konať tak, aby nedošlo k vzniku požiaru pri prevádzkovaní palivových spotrebičov, elektrotepelných spotrebičov, zariadení ústredného vykurovania a iných spotrebičov, pri skladovaní, ukladaní a pri používaní horľavých látok a pri manipulácii s otvoreným ohňom a dodržiavať vyznačené zákazy a plniť príkazy a pokyny týkajúce sa ochrany pred požiarmi. Toto ustanovenie upravuje **aj zákazy**, napr. zákaz fajčiť alebo používať otvorený plameň na miestach so zvýšeným nebezpečenstvom vzniku požiaru, zákaz vypaľovať porasty bylín, kríkov a stromov, zákaz zakladať oheň v priestoroch alebo na miestach, kde môže dôjsť k jeho rozšíreniu.

Hasičské jednotky na likvidáciu požiarov a na vykonávanie záchranných prác v rámci okresu nasadzuje okresné riaditeľstvo (§ 21 zákona).

Podľa § 23 obec na úseku štátnej správy **vykonáva preventívne protipožiarne kontroly a rozhodnutím ukladá opatrenia na odstránenie nedostatkov, ktoré môžu viesť k vzniku**

požiaru alebo k sťaženiu záchrany osôb a majetku a kontroluje plnenie týchto opatrení.

Účelom preventívnych protipožiarnych kontrol je preverovanie dodržiavania povinností ustanovených v tomto zákone.

Zistenia z prieskumu

Súčasťou prieskumu bolo aj zisťovanie akým spôsobom je zabezpečená protipožiarna ochrana v rómskych osadách, prevencia pred požiarom a akým spôsobom sa riešia situácie, keď v osade nastane požiar, najmä v prípadoch, ak osada nemá zabezpečený prístup k vode.

V navštívených obciach majú dobrovoľný hasičský zbor s výnimkou troch obcí, ktorých starostovia uviedli, že na jeho zriadenie nedisponujú dostatočnými prostriedkami.

Iba v troch obciach starostovia uviedli, že ich **dobrovoľné hasičské zbory sú dostatočne kapacitne vybavené, aby mohli byť nasadené v prípade vzniku požiaru.**

V ostatných obciach dobrovoľný hasičský zbor väčšinou slúži len na súťažné účely a využívajú ho na pomocné práce, pretože zbor je vytvorený na báze dobrovoľnej účasti a jeho príslušníci môžu byť práve v čase vzniku požiaru v zamestnaní alebo majú iné prekážky.

Obce hlásia vznik požiaru okresnému riaditeľstvu najbližšieho okresného mesta. V závislosti na vzdialenosti obce od okresného mesta udávali predstavitelia obcí **čas príchodu hasičov** na miesto vzniku požiarov **od 5 do 30 minút.**

Podmienky na použitie hasičskej techniky v teréne rómskych osád sa výrazne odlišujú. V rómskych osadách, v ktorých je zavedený vodovod, sú umiestnené aj **hydranty**, z ktorých je možné čerpať vodu na hasenie.

V osadách bez pokrytia vodovodom je nutné zabezpečiť prístup hasičskej techniky. Jej prístup do niektorých rómskych osád a na určité miesta je vzhľadom na hustotu ich osídlenia zložitý. Ak neexistuje prístupová cesta, je nemožný.

Predstavitelia obcí uvádzali, že pri požiaroch, ktoré vznikajú v rómskych osadách v nelegálnych stavbách a chatrčiach, je nebezpečenstvo ohrozenia života a zdravia oveľa vyššie ako v prípade požiaru v tých stavbách, ktoré sú postavené legálne a spĺňajú stavebnotechnické protipožiarne parametre. Po príchode hasičov je oheň natoľko rozšírený, že je veľmi náročné ho uhasiť, pričom zásah trvá často aj niekoľko hodín. **Vzhľadom na podmienky, v akých mnohí Rómovia v osadách žijú, je aj nebezpečenstvo vzniku požiaru**

pomerne veľké. Kúrenie aj varenie sa zaobstaráva kúrením tuhým palivom aj v príbytkoch z horľavých materiálov.

Predstavitelia obcí uvádzali, že zlepšenie by bolo možné len v prípade, ak by Rómovia žili v rodinných domoch, ktoré spĺňajú technické predpoklady a boli spôsobilé na „zlegalizovanie“.

Na otázky ako plnia povinnosti, ktoré obciam ustanovil zákon (označovať a trvalo udržiavať voľné nástupné plochy a **prístupové komunikácie**, ktoré sú súčasťou zásahových ciest, vykonávať preventívno výchovnú činnosť, preventívne kontroly, ukladať opatrenia a kontrolovať plnenie uložených opatrení), **uvádzali zhodne**, že vykonávanie preventívno výchovnej činnosti a preventívnych kontrol je možné **len v rozsahu, v ktorom to umožňuje momentálna situácia v osadách**. Povinnosť obce trvalo udržiavať prístupové komunikácie, ktoré sú súčasťou zásahových ciest môžu plniť iba, ak na to obec má prostriedky, a tie nemajú. Z rozhovorov nevyplývalo, či obce budú riešiť dávno známu situáciu tých osád, v ktorých nie je hydrant ani studňa alebo iný, rýchlo a ľahko dostupný zdroj vody a absentuje aj cesta pre techniku.

Vyhodnotenie zistení

Selektívny štátom akceptovaný „právny dualizmus“: Aj keď Slovenská republika je unitárny právny a demokratický štát, potvrdilo sa, že na jej území orgány verejnej správy a samosprávy úspešne aplikujú selektívny právny dualizmus. Naše orgány verejnej správy, aj samosprávy podľa vlastného výberu v rómskych osadách niektoré zákony vôbec neuplatňujú a niektoré zákony uplatňujú inak v rómskej osade a inak mimo nej. Nerobia to však z dôvodu, aby počas zákonom ustanoveného prechodného obdobia uplatnili pozitívne opatrenia s cieľom pomôcť ľuďom zo znevýhodnených skupín, čo by bolo plne v súlade s verejným záujmom. Robia to najmä z dôvodu, že **všeobecne záväzné zákony upravujúce protipožiarnu ochranu, stavebný zákon a aj iné, sa podľa nich jednoducho nedajú aplikovať na podmienky v osadách** a aj pre bezproblémovejší chod svojich inštitúcií.

Pasivita

Aj napriek hrozbe straty ľudských životov pri požiari sa orgány verejnej správy a samosprávy uspokojili s existujúcim stavom. Ako zhodne uvádzali starostovia obcí svoje zákonné povinnosti (prevencia, opatrenia, kontrola) vykonávajú iba „v rozsahu, v akom to umožňuje

momentálna situácia v osadách,“ nie v rozsahu ako im ukladá zákon. Ak z vlastnej činnosti vedia, že zákon je pre tieto prípady nerealizovateľný, neprejavili ambíciu na zmenu tohto stavu. Zodpovedný orgán verejnej správy, ktorý by mal o nemožnosti aplikovať predpisy protipožiarnej ochrany na podmienky osád vedieť a má aj oprávnenie legislatívnej iniciatívy, ministerstvo vnútra, neiniciovalo prijatie osobitného zákona (lex specialis), ktorý by upravoval právne vzťahy tak, aby boli aplikovateľné aj v podmienkach osád. Tento zákon by mohol obsahovať aj potrebné prechodné pozitívne opatrenia na zmenu pomerov v osadách a reálne mohol prispieť k napĺňaniu záväzku štátu ochraňovať základné práva a slobody každej osoby. Ak však podľa ministerstva nebolo potrebné prijať osobitný zákon o protipožiarnej ochrane aplikovateľný v osadách, potom je faktom, že od obcí dlhodobo nevyžadovalo plnenie platného zákona o protipožiarnej ochrane. A obce ho neplnia.

Prieskum iba potvrdil roky známe skutočnosti

V osadách ľudia bývajú v zahustených osídleniach a často iba v provizórnych príbytkoch. Tie z právneho hľadiska možno ani nie sú stavbami. Sú zhotovené z horľavých materiálov a pritom sa v nich kúri v provizórnych peciach a niektoré nie sú spojené pevným základom so zemou. Starostovia majú pravdu, keď vo svojich vyjadreniach poukázali na to, že v súčasnej situácii väčšina obyvateľov osád nedokáže splniť predpísané stavebné a iné normy, a to buď z dôvodu sociálnej situácie alebo z dôvodu právnych prekážok, napr. že ich obydlie je úradne nepovolená, ale roky rokúce štátom aj vlastníkom pozemku tolerovaná stavba na cudzom pozemku. Sú to však obydlia a podľa ústavy obydlie je nedotknuteľné, rovnako ako právo na súkromie, na súkromný a rodinný život. Zásahy do nich sa môžu uskutočniť iba na základe zákona, musia sledovať legitímny cieľ a musia sa riadiť zásadou proporcionality a prostriedky, ktorými sú vykonané musia byť primerané.

Ľudia žijúci v takýchto provizóriách, niekedy aj bez prístupu k vode a bez prístupovej cesty pre techniku nemajú zabezpečenú ochranu svojho života pre prípad požiaru.

Táto situácia trvá roky a je dobre známa orgánom verejnej správy a samosprávy. Napriek tomu tieto orgány **neprijali efektívne opatrenia na jej riešenie.**

Zabezpečenie ochrany základných práv na život, zdravie, priaznivé životné prostredie aj v prostredí osád je samozrejme možné a pre štát je to aj povinné.

Odporúčania

Na základe uvedených skutočností pre naplnenie dôležitého verejného záujmu odporúčam **Národnej rade Slovenskej republiky**, aby prijala zákonnú právnu úpravu, z ktorej pre ministerstvo vnútra a ministerstvo financií vyplynie povinnosť, aby v určenom časovom rámci vytvorili pre obce podmienky na to, aby obce mohli v ustanovenom časovom harmonograme zrealizovať tieto preventívne protipožiarne opatrenia v lokalitách osád, ale aj v obciach, ktorých protipožiarne ochrana to vyžaduje:

- zabezpečiť vodovodné hydranty, obecné studne,
- trvalo udržiavať prístupové cesty a nástupné plochy, ktoré sú súčasťou zásahových miest,
- vybudovať prístupové komunikácie pre požiarnu techniku.